

- *Прогресивні технології спікання матеріалів у електромагнітних полях (доповідач – член-кореспондент НАН України А.В. Рагуля)*
- *Початок Другої світової війни та Україна в сучасному науковому дискурсі (доповідач – доктор історичних наук О.Є. Лисенко)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач – академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ 9 жовтня 2019 року

На засіданні Президії НАН України 9 жовтня 2019 р. члени Президії НАН України та запрошені заслухали наукову доповідь заступника директора Інституту проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України члена-кореспондента НАН України **Андрія Володимировича Рагулі**, присвячену прогресивним технологіям спікання матеріалів у електромагнітних полях (стенограму див. на с. 65).

У доповіді було зазначено, що актуальність робіт з цього напрямку зумовлена стрімким розвитком у світі нових порошкових технологій спікання в електромагнітних полях. Ці технології є більш економічними і швидкісними порівняно з методами гарячого пресування та вільного спікання. До швидкісних процесів електроспікання належать іскро-плазмове (ІПС) і мікрохвильове спікання, зокрема в режимі теплового пробою. Сегмент світового ринку технологій електроспікання керамічної продукції й виробництва спеціального обладнання зростає високими темпами.

Матеріалознавці в Україні у співпраці із закордонними фахівцями останні 20 років проводили фундаментальні дослідження з електроспікання, здійснювали моделювання цих процесів на мікро-, мезо- і макрорівнях, а також створювали технології виробництва керамічних і металокерамічних виробів. Так, в Інституті проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України виконано фундаментальні та прикладні дослідження зі встановлення закономірностей кінетики ІПС на різних стадіях ущільнення керамічних нанокompatитів на основі тугоплавких сполук, а також реакційного спікання композитів з нітридів, боридів титану, цирконію, гафнію, кераміки на основі карбиду бору тощо, фазо- і структуроутворення під час їх іскро-плазмового та мікрохвильового спікання; спрямованого керування властивостями композитів; розроблення технологій виробництва нового керамічного різального інструменту та технологій виробництва інфрачервоних обтічників для головок самонаведення керованих ракет.

У результаті встановлено основні закономірності ущільнення і отримання безпористих керамічних матеріалів на основі оксидів металів та тугоплавких речовин (усього понад 25 систем), формування нанокристалічної структури кераміки і рекордних властивостей цих матеріалів. Вирішено принципово важливу проблему виготовлення керамічних виробів складної форми: розглянуто дві опції – використання попереднього 3D-друку прототипів складного виробу з наступним іскро-плазмовим спіканням і деформування кераміки в режимі спікання куванням за умов теплового пробою. Для режиму надпластичної течії вирішено проблему запобігання росту зерен у структурі наноматеріалів і стабілізації їх структури завдяки керуванню інтенсивністю електричного поля і струму через зразок. Продуктивним напрямом є поєднання спікання з реакцією синтезу корисних фаз безпосередньо в матриці, зокрема реалізація самопоширюваного високотемпературного синтезу тугоплавких речовин і одразу їх спікання протягом кількох секунд.

Створено технологію отримання оптично прозорої кераміки із нанопорошків фториду магнію і алюмомагнієвої шпінелі для керамічних обтічників головок самонаведення керованих ракет; виготовлено проект дослідно-промислового і серійного виробництва обтічників різних типорозмірів.

Для розроблення технологій нових керамічних виробів методами ІПС і 3D-друку, а також з метою підготовки кадрів вищої кваліфікації в НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» створено спільну навчально-наукову лабораторію наноструктурних матеріалів.

За результатами досліджень за 2013–2018 рр. опубліковано понад 80 наукових праць, більшість з яких у міжнародних журналах з високим імпаکت-фактором, захищено 2 докторські і 1 кандидатську дисертації, отримано 2 патенти України на винахід.

Створені технології реакційного іскро-плазмового спікання різальної кераміки і керамічних обтічників для головок самонаведення, блоків керамічної броні можуть бути доведені

Доповідь члена-кореспондента НАН України Андрія Володимировича Рагулі

до серійного дослідно-промислового виробництва протягом двох років.

В обговоренні доповіді взяли участь перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець, завідувач відділу Інституту надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України член-кореспондент НАН України Т.О. Пріхна, завідувач відділу Інституту проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України член-кореспондент НАН України М.Б. Штерн, завідувач відділу Казенного підприємства спеціального приладобудування «Арсенал» кандидат технічних наук В.П. Соболев, академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України, заступник директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України академік НАН України Л.М. Лобанов, голова Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України, генеральний директор Державної наукової установи «Науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів» НАН України» академік НАН України В.П. Семиноженко, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев, директор Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» академік НАН України В.М. Геєць,

перший віце-президент НАН України академік НАН України В.П. Горбулін.

Президія НАН України зазначила, що роботи, про які йшлося у доповіді, створюють можливості для вітчизняних підприємств вирішити актуальну проблему імпортозаміщення комплектуючих. З використанням методу електроспікання вдалося отримати щільні тугоплавкі матеріали і композити, оптично прозорі вікна для ракет системи протиповітряної оборони, наноструктурні керамічні матеріали для різального інструменту. Наголошувалося, що конкурентною перевагою зазначеного методу є, крім іншого, можливість створення на його основі високопродуктивних автоматичних технологічних систем.

* * *

Далі учасники засідання заслухали наукову доповідь завідувача відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України доктора історичних наук **Олександра Євгеновича Лисенка** на тему «Початок Другої світової війни та Україна в сучасному науковому дискурсі» (стенограму див. на с. 71).

У доповіді наголошувалося, що Друга світова війна була наймасштабнішим збройним протистоянням в історії людської цивілізації, яке визначило основні траєкторії розвитку світу у другій половині ХХ ст. Її далекосяжні політичні, соціокультурні, економічні, демографічні наслідки відчуються й донині.

Восени цього року у багатьох країнах світу відбуваються численні заходи з нагоди 80-ї річниці початку цього найбільшого в історії людства збройного конфлікту, що свідчить про актуальність проблематики і в науковому, і в суспільно-політичному просторі.

У сучасній вітчизняній історіографії виразно оформилися два провідних напрями фундаментальних досліджень історії Другої світової війни — політичний і соціальний.

Методологічний поворот, який відбувся у вітчизняній історичній науці в 1990-х роках, супроводжувався усталенням україно- та антропоцентричних підходів до вивчення подій

воєнної доби, зміщенням фокусу від етатистського, в якому провідне місце посідали макропроцеси, до багатовимірного розгляду, який передбачає збалансоване відтворення всіх рівнів життєдіяльності держави, суспільства, великих і малих соціальних груп. Ще однією рисою нової вітчизняної історіографії стала відмова від замовчування окремих тем: українського національно-визвольного руху, Голокосту, колаборації та ін. Зрештою, це дало змогу забезпечити збалансовану наукову реконструкцію явищ героїчних і трагічних, віктимної складової, подолати спроби заангажувати історичний наратив під ті чи інші ідеологічні конструкції або політичні мобілізаційні акції.

Важливим фактором, що впливає на розвиток і перспективи сучасної історіографії, є введення у науковий обіг величезних масивів архівних документів. Результатом роботи над цією проблематикою стало видання значної кількості монографій, довідників, навчальних посібників, присвячених питанням економічної політики окупантів, примусовій праці українців у Німеччині, проблемі військового полону, Голокосту тощо. Своєрідним підсумком наукового пошуку став двотомник «Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.» та 4-й том «Політичної історії України».

За роки незалежності силами науковців, викладачів, ентузіастів реалізовано унікальний меморіальний проект — «Книга Пам'яті України», спрямований на увічнення пам'яті про наших співвітчизників, які загинули в 1939–1945 рр. У майже 260 томах та електронній базі даних зафіксовано відомості про 6 млн 38 тис. жертв війни в Україні.

Значних успіхів досягнуто у вивченні тем, які тривалий час були «білою плямою», — радянського руху Опору, українського національно-визвольного руху, діяльності УПА, релігійних конфесій у роки війни.

Упродовж останніх років науковці Інституту історії України НАН України опублікували ряд колективних монографій, спільними зусиллями зі співробітниками Національного музею історії України в Другій світовій війні видають електронний кварталник «Військово-

історичний меридіан», активно співпрацюють з багатьма міжнародними організаціями, європейськими навчальними закладами та музейними установами. Військова тематика успішно опрацьовується в рамках діяльності українсько-польської, українсько-словацької та українсько-німецької комісій істориків.

В обговоренні доповіді взяли участь перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України А.Г. Наумовець, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор історичних наук, професор І.К. Патриляк, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова доктор історичних наук, професор О.В. Потильчак, академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України, директор Інституту історії України НАН України академік НАН України В.А. Смолій, академік-секретар Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України, директор Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України академік НАН України С.В. Комісаренко, голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, завідувач відділу Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В.І. Вернадського НАН України академік НАН України А.Г. Білоус, академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України академік НАН України М.Г. Жулинський, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев, перший віце-президент НАН України академік НАН України В.П. Горбулін.

Президія НАН України наголосила на необхідності більш ретельного опрацювання питань, що стосуються жертв народу України та його внеску в перемогу над нацизмом і фашизмом, оскільки лише на такому збалансованому підході може ґрунтуватися державна політика пам'яті в Україні. Крім того, потрібно активізу-

Виступ доктора історичних наук Олександра Євгеновича Лисенка

вати співпрацю із зарубіжними колегами, які фахово досліджують цю проблематику, сприяти широкому висвітленню різноманітних аспектів «українського чинника» в Другій світовій війні в засобах масової комунікації.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- підтримали пропозицію щодо внесення подання до Верховної Ради України про відзначення Почесною грамотою Верховної Ради України завідувача відділу Інституту молекулярної біології і генетики НАН України доктора біологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України А.В. Риндич за багатолітню плідну творчу працю вченого-біолога, засновника сучасної біотехнології і організатора наукових досліджень, а також вагомі заслуги у розвитку молекулярної біології, молекулярної генетики і експериментальної онкології;

- заслухали інформацію головного вченого секретаря НАН України академіка НАН України В.Л. Богданова щодо фінансування установ НАН України в проекті Державного бюджету на 2020 рік; про доручення Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України стосовно підготовки пропозицій щодо об'єктів майнового комплексу; про компенсацію за установи НАН України, розташовані на території Автономної Республіки Крим;

- заслухали інформацію першого віце-президента НАН України, голови Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академіка НАН України А.Г. Наумовця щодо Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»;

- заслухали інформацію академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України, директора Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України академіка НАН України С.В. Комісаренка щодо проведення XII Українського біохімічного конгресу.

* * *

Крім того, Президія НАН України ухвалила низку організаційних і кадрових рішень.

Затверджено:

- доктора географічних наук **Лісовського Сергія Антоновича** на посаді заступника директора з наукової роботи Інституту географії НАН України;

- кандидата технічних наук **Шульженка Сергія Валентиновича** на посаді заступника директора з наукової роботи Інституту загальної енергетики НАН України;

- члена-кореспондента НАН України **Гладуна Олександра Миколайовича** на посаді заступника директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України;

- члена-кореспондента НАН України **Макарову Олену Володимирівну** на посаді заступника директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України;

- кандидата фізико-математичних наук **Антоненко Юлію Вікторівну** на посаді ученого секретаря Радіоастрономічного інституту НАН України;

- кандидата геологічних наук **Самборську Ірину Анатоліївну** на посаді ученого секретаря Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України;

- кандидата географічних наук **Чехнія Віктора Михайловича** на посаді ученого секретаря Інституту географії НАН України;

- кандидата економічних наук **Черніченка Віктора Васильовича** на посаді ученого секретаря Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України.

Погоджено призначення:

- доктора соціологічних наук **Резніка Олександра Станіславовича** на посаду завідувача відділу соціально-політичних процесів Інституту соціології НАН України.

Відзнакою НАН України «За наукові досягнення» нагороджено:

- завідувача відділу Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України члена-кореспондента НАН України **Кочелапа Вячеслава Олександровича** за багатолітню плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю та вагомий

особистий внесок у розвиток наукових досліджень у галузі теорії напівпровідників і напівпровідникових мікроструктур;

- завідувача відділу Інституту хімії поверхні ім. О.О. Чуйка НАН України доктора хімічних наук, професора **Тьоргих Валентина Анатоліївнич** за багатолітню плідну працю вченого і педагога та вагомий особистий внесок у розвиток фундаментальних і прикладних досліджень у галузі хімії поверхні дисперсних матеріалів;

- директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України члена-кореспондента НАН України **Рафальського Олега Олексійовича** за багатолітню плідну працю вченого і організатора наукових досліджень та активне сприяння формуванню політичного світогляду щодо консолідації українського суспільства.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- головного наукового співробітника Інституту фізики НАН України члена-кореспондента НАН України **Одулова Сергія Георгійовича** за багатолітню плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю, вагомі досягнення у галузі оптичної квантової електроніки, нелінійної оптики, лазерної фізики та значний особистий внесок у підготовку висококваліфікованих наукових кадрів.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- провідного наукового співробітника Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України кандидата хімічних наук **Матюшова Віталія Федоровича** за багатолітню плідну наукову працю, значні професійні здобутки та особистий внесок у розвиток наукових досліджень Інституту;

- завідувача кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка члена-кореспондента НАН України **Куліша Миколу Полікарповича** за багатолітню плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю та вагомі здобутки у галузі радіаційної фізики наноструктур;

- головного спеціаліста Науково-організаційного відділу Президії НАН України **Старостіну Олену Анатоліївну** за багатолітню сумлінну працю в апараті Президії НАН України, зразкове виконання посадових обов'язків та вагомі здобутки у професійній діяльності;

- співробітників Інституту чорної металургії ім. З.І. Некрасова НАН України — директора Інституту, доктора технічних наук **Бабаченка Олександра Івановича**; ученого секретаря, кандидата технічних наук **Меркулова Олексія Євгеновича** — за багатолітню плідну працю, особисті досягнення у дослідженнях

металургійних процесів, розроблення і впровадження новітніх технологій і обладнання на вітчизняних металургійних підприємствах та з нагоди 80-річчя від часу заснування установи.

Подякою НАН України відзначено:

- головного наукового співробітника Інституту проблем міцності ім. Г.С. Писаренка НАН України академіка НАН України **Матвєєва Валентина Володимировича** за багаторічну невтомну і плідну працю вченого і організатора науки та вагомі творчі здобутки у галузі механіки твердого деформівного тіла й динаміки і міцності машин;

- старшого наукового співробітника Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України кандидата філософських наук **Шалашенка Геннадія Івановича** за багаторічну плідну наукову працю та особисті здобутки у галузі сучасної філософської антропології;

- провідного інженера відділу Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України **Горову Ніну Пантелєйну** за багаторічну сумлінну високопрофесійну працю та вагомий особистий внесок у розвиток видавничої діяльності Інституту;

- старшого наукового співробітника Інституту чорної металургії ім. З.І. Некрасова НАН України доктора технічних наук **Вороб'я Сергія Олександровича** за багаторічну плідну працю, особисті досягнення у дослідженнях металургійних процесів, розроблення і впровадження новітніх технологій і обладнання на вітчизняних металургійних підприємствах та з нагоди 80-річчя від часу заснування установи;

- співробітників Інституту газу НАН України — наукового співробітника **Лавренцова Євгена Михайловича**; провідного наукового співробітника, кандидата технічних наук **П'ятничка Олександра Івановича**; провідного наукового співробітника, доктора технічних наук, професора **Сігала Ісаака Яковича** — за багаторічну плідну високопрофесійну працю, активне сприяння розвитку наукових досліджень з ефективності використання природного газу і альтернативних теплоносіїв та впровадженню новітніх енерго- і ресурсощадних технологій та з нагоди 70-річчя від часу заснування установи.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- академіка НАН України **Єремєєва Валерія Миколайовича** за багаторічну плідну працю вченого і організатора наукових досліджень з океанології;

- старшого наукового співробітника Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України кандидата технічних наук **Щеглова Володимира Михайловича** за багаторічну плідну наукову

працю та значні особисті здобутки у галузі металургії сталі і ливарного виробництва;

- старшого наукового співробітника Інституту прикладної фізики НАН України кандидата фізико-математичних наук **Рогульського Юрія Володимировича** за багаторічну плідну наукову працю та значний особистий внесок у розвиток досліджень атомно-абсорбційної спектрометрії;

- старшого наукового співробітника Інституту фізики плазми Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» кандидата фізико-математичних наук **Тарасова Ігоря Кузьмича** за багаторічну плідну наукову працю та значні особисті здобутки у галузі фізики плазми і керованого термоядерного синтезу;

- провідного наукового співробітника Інституту історії України НАН України доктора історичних наук, професора **Мартінова Андрія Юрійовича** за багаторічну плідну наукову працю та вагомі здобутки у дослідженні новітньої історії Німеччини, історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України;

- співробітників Інституту чорної металургії ім. З.І. Некрасова НАН України — старшого наукового співробітника **Іванчу Миколу Григоровича**; старшого наукового співробітника, кандидата технічних наук **Маначина Івана Олександровича**; завідувача відділу, кандидата технічних наук **Нестерова Олександра Станіславовича**; старшого наукового співробітника, кандидата технічних наук **Піптюка Віталія Петровича**; старшого наукового співробітника **Пучикова Олександра Володимировича**; старшого наукового співробітника, кандидата технічних наук **Семенова Юрія Станіславовича** — за багаторічну плідну працю, особисті досягнення у дослідженнях металургійних процесів, розроблення і впровадження новітніх технологій і обладнання на вітчизняних металургійних підприємствах та з нагоди 80-річчя від часу заснування установи;

- співробітників Інституту газу НАН України — начальника відділу кадрів **Іванову Людмилу Омелянівну**; провідного наукового співробітника, кандидата технічних наук **Кожана Олексія Пантелєймоновича**; наукового співробітника **Назаренка Володимира Григоровича**; старшого наукового співробітника **Праженника Юрія Герасимовича**; провідного наукового співробітника, кандидата технічних наук **Святенка Олексія Михайловича** — за багаторічну плідну високопрофесійну працю, активне сприяння розвитку наукових досліджень з ефективності використання природного газу і альтернативних теплоносіїв та впровадженню новітніх енерго- і ресурсощадних технологій та з нагоди 70-річчя від часу заснування установи.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик